

معرفی کتاب بازی بزرگ

■ نام کتاب: بازی بزرگ (شرق عربی و رقابت‌های بین‌المللی از ۱۹۴۵)

LE GRAND JEU Orient arabe et rivalités internationales depuis 1945.

■ نویسنده: هنری لورنس، HENRY LAURENS

■ انتشارات: آرماندکولین، پاریس، ۱۹۹۱، ۴۳۷ ص،

زبان اصلی فرانسه

هنری لورنس به عنوان یک مورخ، دارای دکترای دولتی می‌باشد. او مدیریت مرکز مطالعات تاریخی اسلام در جهان امروز را در دانشگاه سوربن عهده‌دار بوده و مدتی طولانی در کشورهای خاورمیانه چون کویت، سوریه و مصر اقامت داشته است. وی کتاب‌های دیگری نیز در زمینه‌های تاریخی نگاشته است که مهمترین آنها عبارتند از: منابع شرق‌شناسی، کتابخانه شرقی بار قلمی هبرولوژی پاریس، ۱۹۷۸ ریشه‌های روشنفکری تهاجم به مصر، شرق‌شناسان مسلمان فرانسه (۱۶۹۸-۱۷۹۸) استانبول، پاریس، ۱۹۷۸ ماموریت مصر، پاریس ۱۹۸۹ و پادشاهی ناممکن فرانسه و جوانی جهان عرب، پاریس ۱۹۹۰ م.

خاورمیانه عربی در قرن بیستم صحنه نبردها و برخوردهای بسیار بوده است. از ۱۹۴۵ مسائل ضداستعماری، مشکلات سرزمین‌های مقدس برای مذاهب ابراهیمی، بحران پدید آمدن دولت یهود در فلسطین، مقاومت مردم در برابر تجاوزات صهیونیسم، مسایل پیرامون کانال سوئز، مشکلات لبنان و همچنین منافع قدرت‌های بزرگتر موجب رقابت‌های آنان را فراهم آورده بود. اینها همه مسائل قابل توجهی است که هنری لورنس تلاش در روشن کردن ریشه‌های تاریخی و روند حرکت این تحولات در قرن حاضر داشته است. او در مقدمه کتاب تلاش دارد تا ابعاد مسئله را روشن کند و چگونگی روند مطالعه خویش و دستیابی به منابع را به ارزیابی می‌گذارد. در این مقدمه ۴ صفحه‌ای او از ویژگی‌های خاورمیانه در عرصه سیاست‌های داخلی و بین‌المللی سخن به میان می‌آورد و تحولات سیاسی و اقتصادی آن را متذکر می‌گردد.

نخستین بخش کتاب از ص ۹ با عنوان «مشرق عربی در آغاز جنگ جهانی دوم» آغاز می‌شود و تا صفحه ۵۲ ادامه دارد. مطالب عمده این بخش به شرح

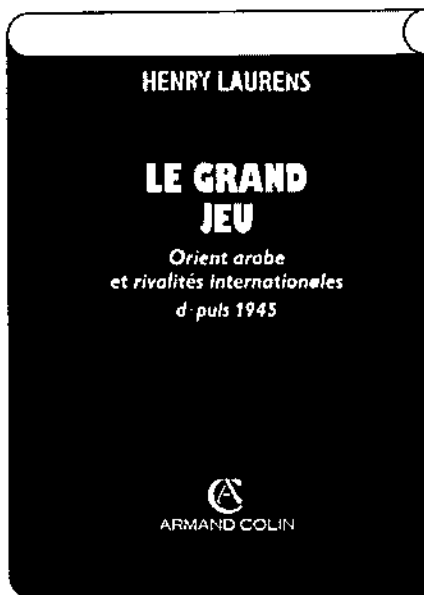
ذیل می‌باشد: ریشه‌های تاریخی مصر معاصر، میراث قرن ۱۹، قیومیت بریتانیا و استقلال دروغین (۱۹۱۴-۱۹۳۶)، بیانیه ۱۹۳۶، بحران دومین جنگ جهانی، مصر و بحران پس از جنگ، چرخش به سوی ناسیونالیسم عرب، موضع‌گیری بریتانیا و مشکلات سیاسی ناشی از آن، سوریه و لبنان، شکل‌گیری سوریه امروزی، جمهوری پارلمانی و توازن جدید نیروهای سیاسی ۱۹۳۷-۱۹۴۵، ریشه‌های لبنان، پی‌اندازی دولت لبنان، پادشاهی هاشمی، حیات سیاسی از ماوراء اردن تا اردن، شبه جزیره عربستان، شکل‌گیری تاریخی عربستان سعودی، سایر دولت‌های شبه جزیره، توسعه مسائل نفتی، عصر کمپانی‌های بزرگ، سازماندهی بازارهای نفت، شرکت‌های نفتی در شرق میانه، جنبش اتحادیه عرب، مسائل فلسطینی‌ها و آرزوهای اردن هاشمی و شکل‌گیری اتحادیه دولت‌های عربی. مجموعه عناوین فوق به صورت خلاصه‌ای مورد بحث قرار گرفته و نویسنده سعی در ترسیم خطوط اصلی جریان‌های تاریخی بصورت اجتماعی داشته است.

بخش دوم به برخوردهای اسرائیل و اعراب اختصاص یافته است. نبردهای اسرائیل و اعراب بخش عمده تاریخ منطقه را در قرن حاضر به خود اختصاص داده است. تحولاتی که در جهان عرب نیز رخ داده در خارج از این برخوردها نبوده است. پس از جنگ دوم جهانی غالب تحولات خاورمیانه تحت شعاع رابطه کشورهای عربی با مسئله فلسطین و اسرائیل قرار می‌گیرد و بررسی چگونگی این روند در این بخش با عناوین زیر آمده است:

ریشه‌های برخورد اسرائیل و عرب، نگاهی به تاریخ فلسطین، ریشه‌های صهیونیسم، یهودیان و اعراب در فلسطین ۱۹۴۵-۱۸۸۰، جنگ برای فلسطین، ۱۹۴۷-۱۹۴۵، مداخلات آمریکا، موقعیت فلسطین، نقشه تجزیه، پایان سرپرستی و قیومیت انگلستان (۲۹ نوامبر ۱۹۴۷-۱۵ مه ۱۹۴۸)، گسترش نبردها، جنگ اعراب و اسرائیل، اولین عملیات نظامی (۱۵ مه ۱۹۴۸-۱۱ ژوئن ۱۹۴۸)، جنگ شش روزه و میانجیگری، زمان مذاکرات و مهاجران، خلع سلاح ۱۹۴۹ و آخرین نتایج راه‌های حل مسئله. در ۱۹۴۹ فاجعه آوارگان فلسطینی به اندازه کافی نگران‌کننده بود

● دکتر مسعود مرادی

عضو هیات علمی دانشگاه زاهدان

◀ از ۱۹۴۵ مسائل ضداستعماری، مشکلات سرزمین‌های مقدس برای مذاهب ابراهیمی، بحران پدید آمدن دولت یهود در فلسطین، مقاومت مردم در برابر تجاوزات صهیونیسم، مسایل پیرامون کانال سوئز، مشکلات لبنان و همچنین منافع قدرت‌های بزرگتر، همه مسائل قابل توجهی است که هنری لورنس در این کتاب تلاش در روشن کردن ریشه‌های تاریخی و روند حرکت آن‌ها را در قرن حاضر داشته است.

◀ پس از جنگ دوم جهانی غالب تحولات خاورمیانه تحت شعاع رابطه کشورهای عربی با مسئله فلسطین و اسرائیل قرار گرفته است.

◀ با پیروزی سیاست‌های خاورمیانه‌ای ناصر، اتحاد جماهیر شوروی در منطقه بر رقبای آمریکایی و اروپایی خود پیروز گردید. همین امر باعث تحکیم روابط دوستانه آمریکا با دولت یهود گردید.

◀ شکست‌های سیاسی و نظامی دنیای عرب، عدم دستیابی به اتحاد عملی و بحران در ناسیونالیسم عرب سبب شد تا رویکرد به اسلام در جهان عرب آغاز گردد.

به واقع فلسطینی‌ها که بر اثر تجاوزات نیروهای اسرائیلی از سرزمین خود آواره شده بودند در میان سرزمین‌های تحت کنترل نیروهای نظامی سایر دولتهای عربی مستقر شدند. آنان از میان این اردوگاه‌ها راه‌های مقابله با اسرائیل را بررسی می‌کردند و در آرزوی بازگشت سریعتر به سرزمین اصلی خویش بودند. بدین ترتیب مقاومت در میان آوارگان فلسطینی راه را بر هرگونه مذاکره سیاسی بست و به تدریج تفکرات انقلابی در میان فلسطینیان آتش انقلاب را به سایر مناطق خاورمیانه گسترش داد.

سومین بخش کتاب به «عصر انقلابها» اختصاص یافته است. در این بخش نویسنده به بررسی انقلاب مصر و رویارویی و ضدیت با غرب افسران آزاد و گسب قدرت ناصر، و تحولات انقلابی مصر پرداخته، سپس سوریه را مورد ارزیابی قرار می‌دهد و با جنگ فلسطین و کودتای ۱۹۴۹ آن را دنبال می‌کند. استقرار نظام شیشکلی حکمرانان نظامی عناوین بعدی بخش سوم هستند. تحولات در نبردهای اسرائیل و عرب، اردن و مشکلات آوارگان، ورود بغداد به مشاجرات خاورمیانه، مسائل کانال سوئز و بررسی نقش قدرت‌ها در روند حکمرانهای خاورمیانه از عمده مباحث این بخش هستند. در پایان این بخش چنین نتیجه گرفته می‌شود که فرانسه به موجب بحران سوئز خطوط اصلی سیاست خود را مبنی بر گسترش سیاست اتمی ترسیم کرد و نیز با پیروزی سیاست‌های خاورمیانه ناصر، اتحاد جماهیر شوروی در منطقه بر رقبای آمریکایی و اروپایی خود پیروز گردید. همین امر باعث تحکیم روابط دوستانه آمریکا با دولت یهود گردید. تهدیدهای شوروی در منطقه خاورمیانه، نزدیکی سیاست‌های فرانسه، انگلیس و آمریکا را فراهم کرد.

بخش چهارم کتاب از موقعیت دولت‌های عرب سخن به میان می‌آورد. سقوط شیشکلی در سوریه زمینه انتخابات ۱۹۵۴ را فراهم آورد. در این انتخابات صبرالحسلی یکی از منتقدترین خاندان‌های سوری انتخاب و دولت جدید را برگزید. نویسنده از تلاش‌های اعراب به منظور سقوط شیشکلی و سایر مسایل جهان عرب سخن به میان می‌آورد. عنوان‌های دیگر این بخش عبارتند از: سوریه رو در رو با عراق، دکترین آیزنهاور و بحران سوریه در ۱۹۷۵، اتحاد میان سوریه و مصر، بحران لبنان، اولین جنگ داخلی لبنان، فواد شهاب، عراق و پایان حاکمیت هاشمیان، قدرت گرفتن قاسم و مسایل عراق، تلاش برای ایجاد جمهوری متحد

عرب و نقش سوریه - شوروی، بحران کویت، شکست جمهوری متحد عرب، جنگ سرد در میان اعراب، جنگ یمن، جنگ یمن و مشکلات آن با عربستان سعودی، ناصریسم و تلاش برای اتحاد عرب و اجلاس قاهره. این بخش با بررسی حوادثی که منجر به زمینه‌سازی جنگ ۱۹۶۷ م. شد به پایان می‌رسد.

پنجمین بخش کتاب به بررسی جنگ‌های ۱۹۶۷ تا ۱۹۷۳ می‌پردازد. این بخش که از صفحه ۲۰۹ آغاز و تا صفحه ۲۲۵ ادامه دارد به نقش قدرت‌ها، دولت‌های عرب و توان نظامی اسرائیل پرداخته و آنرا مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد.

ششمین بخش با عنوان «جنگ یا صلح» آغاز می‌شود. جنگ اکتبر و قدرت‌های بزرگ و بحران نفت، مداخلات بیگانگان، خطرات تهدید هسته‌ای آمریکا، سیاست‌های جدید آمریکا، شناسایی بین‌المللی حقوق فلسطینیان و پایان سیاست کیسینجر در این بخش به صورت مشروحی به بحث گذارده شده‌اند. تجدید جنگ‌های داخلی لبنان، جنگ داخلی ۱۹۷۵، مداخلات سوریه تا ظهور سادات و کمپ دیوید از دیگر مباحثات این قسمت می‌باشد.

هفتمین بخش به بررسی بحران در اندیشه عربیت می‌پردازد. شکست‌های سیاسی و نظامی دنیای عرب، عدم دستیابی به اتحاد عملی و بحران در ناسیونالیسم عرب سبب شد تا رویکرد به اسلام در جهان عرب آغاز گردد. نویسنده در این بخش تلاش دارد تا رابطه تفکر انقلابی و اسلام سیاسی معاصر را مورد ارزیابی قرار دهد. موقعیت اسلام در کشورهای مصر، عراق، امارات متحده عربی و چگونگی برخورد با اسلام‌گرایی و یا تقابل با اسلام مورد بررسی قرار گرفته است. سپس نویسنده در همین بخش به آخرین تحولات سیاسی دنیای عرب در دهه ۸۰ پرداخته و بحران‌های متعددی را مورد مطالعه قرار می‌دهد.

آخرین بخش کتاب به بررسی مسایل کشورهای عرب خاورمیانه در سالهای پایانی دهه ۸۰ و آغاز دهه ۹۰ می‌پردازد. جنگ خلیج فارس، کشورهای خلیج فارس و نفت آنان، نقش آنان در جنگ خلیج فارس و پایان این جنگ و همچنین نتایج و پیامدهای این جنگ از موضوعات مورد بحث در بخش هشتم کتاب است. بحث کتاب با این نتیجه‌گیری به پایان می‌رسد که بدون حل مشکلات سیاسی - اقتصادی کشورهای خاورمیانه، دهه ۹۰ با تشدید خشونت همراه خواهد بود.